

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТРАНСПОРТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІБЛІОТЕКА**

Музеї про минуле і сучасне книги

Тематичний дайджест

Київ 2026

Музеї про минуле і сучасне книги : тематичний дайджест / НТУ,
Бібліотека ; укладач зав. інформаційно-бібліографічним відділом
Л. В. Колісник. - Київ : НТУ, 2026. –22 с.

Відповідальний за випуск : директор бібліотеки НТУ О. М.
Мірошник

Музей Плантена-Моретуса

Один із коренів сучасного книговидання можна знайти в Антверпені (Бельгія). Це – музейний комплекс видавництва та друкарні Плантена – Моретуса.

Найстаріший у світі музей книги Плантена-Моретуса був відкритий у 1877 році у приміщенні друкарні славнозвісного друкаря XVI століття Кристофа Плантена. Сам Плантен ніколи не планував бути друкарем, він був палітурником книг, але в бійці з хуліганами він отримав поранення шпагою в плече, і відповідно вже не міг займатися палітуркою. Ця рана і змусила його зайнятися друкарством.

Зараз друкарня це музей, Він являє собою великий житловий будинок, в кімнатах якого зберігся старовинний інтер'єр з картинами, гравюрами і гобеленами. Відвідувачі можуть побачити робочі зали, де представлена колекція друкарських матеріалів, є коректурна, бібліотеки та інші супутні приміщення.

Особливість цього музею в тому, що в ньому збережено друковані преси у кількості семи штук, на яких працювали ще 1600 року, приблизно. Вони були

виготовлені з дуба і збереглися до наших днів, ще в музеї виставлені каси із наборами шрифтів різних розмірів кеглів. Саме ці каталоги шрифтів, які використовуються при оцифровці того чи іншого шрифту, складають основу шрифту Garamond, який тепер можна підтягнути в будь-якому текстовому редакторі. Безумовно, найголовнішим приміщенням будинку була друкарня, де можна побачити шрифт-каса – скриньки з акуратно покладеними металевими літерами різних шрифтів того періоду, у тому числі з нотними знаками.

У друкарні знаходяться п'ять верстатів 17-18 століть, які не просто чудово збереглися, а й перебувають у робочому стані.

У музеї знаходиться відома Плантенівська бібліотека, яка налічує близько тридцяти тисяч книг. Серед рідкісних примірників - 150 інкунабул. Це зразки книг перших років друкарства. Крім того, ви побачите тут 42-рядкову Біблію, видану в першій половині 1450-х років першодрукарем Іоганном Гутенбергом.

У музеї є один цікавий експонат, це книга, точніше Біблія Поліглота, яка написана 5-ма мовами – івритом, латиною, грецькою, сирійською та арамейською. Том цей не маленький, його довга сторона становить 0,5 метра, можете собі уявити, скільки вона важить. Друкувалася книга протягом п'яти років, з 1568 до 1573 року, і була справжнім шедевром того часу. саме ця книга і зробила друкарню Плантена знаменитою.

У 2005 році Музей Плантена-Моретуса став першим музеєм, який був включений до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Німецький музей книги й писемності

Найстарішим музеєм книги і книжкової справи також вважають Німецький музей книги і писемності, відкритий у Лейпцигу 1885 року. В основі його зібрання лежить колекція німецького бібліофіла і видавця І. Г. Клема. У фондах музею зберігається понад 500 тис. експонатів, у тому числі рукописи, першодруки, рідкісні видання XVI–XX ст., зразки графіки, колекція паперу,

старовинні шрифти і друкарські машини. У 1950 році музей став відділом Німецької бібліотеки.

Будучи найстарішим музеєм світу та одним з найважливіших музеїв у галузі книжкової та медіакультури за розміром та якістю фондів, він має у своєму розпорядженні навчальні колекції з фондом понад мільйон експонатів. Сюди входять книги, а також графічні аркуші, архівні матеріали та облікові документи. Свідчення історії паперу, письмове приладдя, предмети мистецтва, цифрові медіа-форми, інструменти, а також пристрої та машини для письма, виробництва книг та паперу також є частиною репертуару музею.

Майнцський музей Гутенберга

Гутенберзький музей (м. Майнц, Швейцарія) – найбільший музей книги і книжкової справи, відкритий 1900 року. Оскільки експонати музею присвячені не тільки життю й діяльності Гутенберга, але й розвитку друкарського мистецтва в різних країнах світу упродовж століть, музей отримав звання «Всесвітнього музею друкованого мистецтва» і присвячений переважно виробництву книги.

Музей Гутенберга названий на честь Йоганна Гутенберга, який винайшов спосіб друкарства з рухомими літерами, цей спосіб друку поширився у всьому світі. Музей знаходиться у будівлі Палацу римського імператора. Також тут розташовується офіційна резиденція міського керуючого. Палац був збудований у другій половині XVII століття одним із заможних місцевих комерсантів, Едмундом Рокохом, одразу після Тридцятирічної війни. Бізнесмен хотів вразити всіх розкішшю, і йому це вдалося: Палац і сьогодні вражає великою кількістю прикрас і елегантністю архітектури. Менш ніж через століття, у палаці відкрився фешенебельний готель. Тут зупинялися

Моцарт, Вольтер, Гете та інші знакові постаті тієї епохи. Потім будівлю передали місту, і в 1930 тут розмістився музей Йоганна Гутенберга.

Побудована якраз в епоху винаходу друкарства нова будівля музею є самостійним об'єктом культурної спадщини національного значення, але ніколи не була пов'язана з виробництвом паперу чи поліграфією. Воно знаходиться безпосередньо на північний схід від церкви Діви Марії та на схід від Музею Жана Тенглі.

Нинішній музей Гутенберга складається із двох старовинних частин. Попередником найстарішої частини були три житлові приміщення, збудовані в XIII столітті, які на південь були прибудовані до іншої будівлі. У 1523-1527 роках зодчим Петером Руффінгером на цьому місці був побудований на старому фундаменті перша міська комора. Під час прибудови другої, прямокутної частини будівлі з шатровим дахом у XVI столітті, стара частина зазнала значних змін.

Музей Гутенберга знаходиться сьогодні в одному з міст, які відіграли особливу роль у розвитку швейцарської поліграфічної промисловості. Протягом двох з половиною століть існування поліграфії у Фрібурі від початків друкарства до останнього друкаря під державним контролем у 1816 році тут працювала лише одна друкарня.

Натхненником як друкарні, так і окремої бібліотеки вважається Петер Канізіус, який жив у місті з 1580 року і, серед іншого, заснував у 1582 році Колеж Святого Михайла.

В даний час музей визнаний світовим центром історії друкарства та зберігає кілька сотень тисяч артефактів, включаючи східноазіатські та ісламські друковані матеріали, а також європейські друкарські верстати. Щорічно його відвідують понад 140 000 осіб із більш ніж 70 країн, і його міжнародний вплив продовжує зростати.

Центральне місце музею займають два оригінальні екземпляри 42-рядкової Біблії Гутенберга, виставлені в надійному, контрольованому за кліматом сховищі (wissenschaftssallianz-mainz.de). Ці скарби входять до числа найраніших і найцінніших друкованих книг, що будь-коли існували.

Відвідувачі музею можуть ознайомитися з технікою виготовлення гравюр і офортів, ручними друкованими верстатами. Окрема експозиція присвячена історії письма та виготовленню паперу.

Музей сучасного міжнародного книжного мистецтва, книгодрукування і каліграфії

Музей KlingSpor у місті Оффенбах-на-Майні (Німеччина) — провідний міжнародний центр, присвячений сучасному книжковому мистецтву, каліграфії та типографії.

Музей вперше відкрив свої двері 7 листопада 1953 року. Спочатку це був невеликий музей, присвячений мистецтву сучасного друкарства та оформленню книг. Згодом до його фондів стали надходити перші дари, і невеликий музей став центром сучасного друкарського мистецтва. У музейній колекції представлено ілюстровані книги, видання, виконані ручним пресом, книги про живопис, про художників, про шрифти, про каліграфію. Цінним експонатом музею є колекція зі ста книг, переплетених у шкіряну палітурку Ігнацієм Вемлером. У музеї зберігається велика колекція робіт засновника Штутгартської школи Ернста Шнайdlера та його учнів.

Музей Клінгспор в Оффенбаху володіє найбільшою після Голландії колекцією робіт видатного голландського друкаря і шрифтовика Хендріка Ніколаса Веркмана (1882-1945 рр.).

У музейній колекції представлено ілюстровані книги, видання, виконані ручним пресом, книги про живопис, про художників, про шрифти, про каліграфію.

Найціннішою з-поміж експонатів музею є колекція 100 книг, переплетених у шкіряну палітурку Ігнацієм Вемлером. У музеї є велика

колекція робіт Ернста Шнайdlера, який заснував Штутгартську школу, а також його учнів.

Музей в Оффенбаху приваблює пошановувачів сучасного книжкового і друкарського мистецтва з усього світу.

В Україні є два повнопрофільні музеї книжкової справи: Державний музей книги і друкарства України на території Києво-Печерської лаври, створений у 1972 році, і музей книги та друкарства в Острозі, заснований на 13 років пізніше. Поява такої установи в Острозі спричинена історичною спадщиною цього волинського міста. Відомі своєю меценатською діяльністю князі Острозькі перетворили свою волинську твердиню на культурну столицю руських земель XVI століття.

Музей книги та книгодрукування в Острозі

Музей книги та книгодрукування в Острозі – одне з тих місць, які неможливо не відвідати, якщо ви дійсно цікавитеся історією книги на українських землях. Тут є усе, що потрібно: унікальні стародруки, раритетні видання, атмосфера середньовічної Луцької вежі та багата історія самого міста, яке у свій час було чи не найбільшим культурним центром України.

В острозькій друкарні Іван Федоров видав перший на українських теренах повний переклад Біблії церковнослов'янською мовою.

Музей книги та друкарства розташований в унікальній історичній споруді — Луцькій надбрамній вежі типу барбакан, збудованій у XVI столітті. Вежа стоїть на невеликому пагорбі, звідки відкривається панорама на Острог. Чотири століття тому брама слугувала північним в'їздом до міста; дорога, що проходила через неї, вела у бік Луцька. Завдяки вчасній реставрації збереглася кам'яна «корона» — декоративна надбудовна стінка, що прикрашає вершину Луцької вежі розкішною ранньобароковою ліпниною. А функцію вікон на горішніх поверхах виконують відреставровані автентичні бійниці.

Простір всередині споруди є прикладом того, як музей здатний пристосовуватися до історичного середовища. Вітрини з рідкісними рукописами і стародруками оточені автентичними бійницями, що розташовані на горішніх поверхах вежі й виконують функцію вікон. Будівля створює ауру старовинності, під вплив якої відвідувач потрапляє одразу, щойно переступить поріг музею.

Як підказує назва Острозького музею книги та друкарства, він має географічно ширшу, аніж музей-колега в Києві, експозицію, яка не обмежується книгами, надрукованими в Україні.

В основу експозиції покладено значну книжкову колекцію, початки формування якої пов'язані з діяльністю Братства імені князів Острозьких, що поставило собі за мету відреставрувати замок князів Острозьких, створити в ньому історичний музей та бібліотеку. У 1910 році Братство відкрило в Острозі давньосховище, до якого і надійшли перші книги, серед яких Острозька Біблія 1581 року та ще 9 рукописних книг і стародруків.

Один із найцікавіших експонатів музею – інкунабула, датована 1492 роком. Вона видана у друкарні Стефана Планка у Римі й має назву «Coniurationes demonum», що у перекладі на українську означає «Вигнання демонів».

Книга описує обряд екзорцизму, спрямований на вигнання бісів із людської душі за допомогою молитви. Також у ній збереглась гравюра, яка, власне,

змальовує цей обряд. Це єдина книга, що видана до 1501 року та зберігається у музеях Волині.

Експозиція зорієнтована на висвітлення історії української книги – від виникнення книгодрукування в Україні до початку ХХ століття (історія та побутування книги). Експозиційна площа музею налічує 400 м², складається з чотирьох залів. У залах третього та другого поверхів розташовано основну експозицію, присвячену історії книгодрукування в Україні, зала першого поверху є виставковою. У 2019 р. реалізовано проект «Інтерактивний музей стародруків» від «Малі міста – великі враження» (програма Міністерства культури). На першому поверсі створено інтерактивний експозиційний простір з новими рішеннями та методами показу колекції. Підкреслено архітектурну особливість вежі ХVІ ст. було підкреслено шляхом показу масштабної проєкції.

Відвідувачі музею можуть побачити тут також західноєвропейські стародруки. Найстаріший серед них — інкунабула *Coniurationes demonum* («Вигнання демонів») 1492 року, видана в друкарні Стефана Планки у Римі. Всередині містяться зображення демонів у вигляді крилатих драконів. У книзі описується обряд екзорцизму, тобто вигнання бісів із тіла одержимої людини.

Цікавою для відвідувачів є колекція книг-мініатюр, перші друковані ноти та колекція середньовічних гравюр. Крім стародруку з драконами, тут є книжка із зображенням гіпогрифа — паризьке видання славетної лицарської поеми «Несамовитий Роланд» пера Лудовіко Аріосто, надруковане у 1783 році.

Музей книги і друкарства України

Музей книги і друкарства України розташований у давній архітектурній пам'ятці Києво-Печерської лаври — будинку монастирської друкарні, заснованої архімандритом Єлисеєм Плетенецьким, що діяла безперервно з початку XVII століття до початку XX століття (понад 300 років).

Музей книги і друкарства України створений у 1972 році. У музеї зібрані скарби книжкової культури українського народу. Експозиція висвітлює історію вітчизняної книги і книжкової справи з часів Київської Русі і до наших днів; розповідає про створення писемності у східних слов'ян, про рукописну книгу X-XVI століття, про зародження друкарства в Європі, початок і розвиток кириличного книгодрукування, про видавничу діяльність Івана Федорова та про інших видатних творців української книги XVI-XVIII століття. Тут зберігаються книги і книги-гіганти, книги для сліпих, книги в обкладинках зі шкіри та оксамиту, прикрашені дорогоцінними металами й емаллю.

Друкарня в Києві – це було визначне явище, яке народило силу написаного слова. Звичайно ж, що на ті часи видавничою діяльністю займалися великі монастирі. Такою й була Лавра. Видавнича діяльність у ній вирізнялася великими масштабами. Першою книгою, що була видана в будинку на вулиці Івана Мазепи, є «Часослов» - це 1616 рік. Окрім літератури релігійного спрямування у друкарні виходили абетки, поетичні збірки, історичні

розвідки, панегірики. Також у цих стінах народився й перший енциклопедичний словник, упорядкований поетом і вченим П. Бериндою.

Стіни друкарні приховують у собі багато історичних подій, багато часу стекло по її стінах у колесо історії. на ті часи – це був справжній діловий центр видавничої справи, адже книги, які тут друкувалися, поширювалися за межі України аж до західнослов'янських країн.

Спочатку будинок друкарні був дерев'яним, що робило його вразливим до пожеж, а тому згодом у 19 столітті було збудовано кам'яне приміщення, яке бачимо й сьогодні.

Колекція музею — унікальне зібрання книг кириличного і латинського друків, серед яких є такі перлини, як перша українська друкована книга Апостол 1574 року (Львів, друкар Іван Федоров), Острозька Біблія 1581 року, Патерик Печерський 1661 року (друкарня Києво-Печерської лаври),

прижиттєві твори видатних діячів української культури – Тараса Шевченка, Івана Котляревського, Пантелеймона Куліша та інші книжкові раритети, а також найкращі твори української книжкової графіки – роботи Василя Кричевського, Георгія та Сергія Якутовича, Володимира Івахненка, Володимира Юрчишина.

Найцінніша частина колекції Музею книги і друкарства України — стародруки і рукописні книги — налічує 650 одиниць, серед яких є артефакти, наявні лише в одиничних екземплярах у світі.

В експозиції музею представлені зразки друкарської техніки – верстати XVI-XX століття.

Музей книги і друкарства України за підтримки Українського культурного фонду розпочав реалізацію проєкту «Віртуальний портал Музею книги і друкарства України».

В рамках цього міжсекторального проєкту оцифрують будівлю, в якій працює музей. Створення 3D моделі будівлі зробить доступнішою пам'ятку з переліку ЮНЕСКО.

Також оцифрують цінну частину музейної колекції, а саме: 4 рукописні книги, 120 стародруків та 1000 одиниць графіки. Крім того, науковці супроводять детальними науковими описами цифрові копії унікальних артефактів.

В межах оцифрування стародруків, які є збірками піснопіснів, виконують музичне озвучення окремих творів – створять 3 аудіозаписи від народного артиста України, лауреата Шевченківської премії Тараса Компаніченка.

Відвідини друкарні – це для особливого прошарку населення, для того, хто цікавиться силою друкованого слова, а також хоче побачити колиску його народження на київських землях. Але справжній мандрівник обов'язково захоче тут побувати!

Музей мініатюрних книг (м. Баку, Азербайджан)

Бакинський музей мініатюрної книги

У витонченій будівлі неподалік Палацу Ширваншахов у Старому місті Баку розмістився Музей мініатюрної книги, де зберігаються близько 8 тисяч крихітних друкованих видань із 76 країн світу. Тут ви побачите художньо оформлені книги різних жанрів і тематики з сірникову коробку або поштову марку. А текст та ілюстрації найменшої у світі книжки розміром 2x2 мм можна розглянути лише в лупу!

Музей, який увійшов до Книги рекордів Гіннеса як найбільші збори мініатюрних книг у світі, давно став популярним місцем серед туристів.

Музей мініатюрної книги в Баку – явище унікальне не тільки для Азербайджану, але і для всього світу. Єдиний у своєму роді, він виріс з приватної колекції Заріфи Салахової, відомої не лише в якості засновниці музею, але і сестри знаменитого азербайджанського художника Таїра Салахова. Жінка збирала маленькі книги по всьому світу, витративши на це близько тридцяти років. У даний момент колекція Заріфи Салахової налічує понад 6500 книг з усього світу, мінімум з 64 різних країн.

У музеї експонуються мініатюрні книги творів відомих азербайджанських класиків, таких як Вагіф, Хуршідбану Натавай, Нізамі Гянджеві, Насимі, Фізулі, Вургун Самед, Мірза Фаталі Ахундов та інші видання творів класиків азербайджанської літератури.

Умільці багатьох країн створили низку надмініатюрних книжок, але книжка "Кобзар", створена українським майстром М. Сядристим, – найменша у світі: її площа – 0,6 кв. мм. Це майже у 20 разів менше від найменшої японської книги. Незважаючи на мікроскопічні розміри, на сторінках "Кобзаря" ніде не порушена архітектоніка віршів, немає жодного переносу рядка. Товщина літер у середньому 0,0035 мм. У книзі 12 сторінок, на кожній 8 віршованих рядків. Дві сторінки з ілюстраціями: портрет Тараса Григоровича Шевченка і копія малюнка "Батьківська хата". Сторінки настільки тонкі, що перегортати їх можна лише кінчиком волоска. Зшити книжку павутинкою, а обкладинка зроблена з пелюстки безсмертника.

Найстаріша книга у музеї – Коран, виданий XVII столітті.

Експозиція музею розміщена у 35 вітринах. Розділи експозиції, такі як "Мініатюрні книги, видані в Азербайджані", "Рідкісні мініатюрні книги", "Релігійна література в мініатюрних книгах" представляють великий інтерес. 1 жовтня 2014 року музей було внесено до Книги рекордів Гіннеса як найбільших у світі зборів мініатюрних книг.

Використані джерела:

<https://fabulabook.com/blog/najvidomishi-muzeyi>

<https://stryzh.licey.org.ua/cikavi-fakti-pro-knig>

<https://kelmentsi-lib.blogspot.com/>

<https://www.ukrainer.net/ostroh-knyhy/>

<https://uk.wikipedia.org/>

<https://ostrohcastle.com.ua/muzej-knygy-ta-drukarstva>

<https://chytomo.com/chomu-varto-vidvidaty-muzej-knyhy-ta-knyhodrukuvannia-v-ostrozi/>

<https://be.igotoworld.com/ua>

<https://sultan-arch.livejournal.com/>

<https://stezhkamu.com/places>

<https://www.unian.ua/tourism/news/muzej-zaboronenih-knig-u-tallinn>